

Yayın Geliş Tarihi : 04.04.2014
Yayın Kabul Tarihi : 20.05.2014
Online Yayın Tarihi: 08.07.2014

Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt:29, Sayı:1, Yıl:2014, ss. 191-211

Öğretmenlerin Engelliliğe Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma

Murat ÇOLAK¹ Cemile ÇETİN²

Öz

İnsan hayatı önünde geçici veya kalıcı setler oluşturan engellilik, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel ve sosyal yeteneklerin çeşitli derecelerde kaybedilmesi ile oluşmaktadır. Engelliler ve engellilik önündeki en temel kalıcı set toplumsal boyutta yaratılan ve yaşanan tutumlardır. Bu tutumların oluşturulmasında önemli role sahip meslek gruplarından biri de öğretmenliktir. Nitekim öğretmenlerin, bireyin çocukluk ve olgunluk dönemi arasında oluşan ve daha sonra çalışma yaşamına taşıdığı tutumları üzerine etkileri bulunmaktadır. 138 öğretmenle gerçekleştirilen bu çalışmada öğretmenlerin kişisel olarak engelliliği nasıl algıladığı “Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği” uygulanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin engelliliğe ilişkin tutumlarında medeni durumun, eğitim durumunun ve ailede engelli birey bulunmasının bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Engelli, engellilik, tutum.

JEL Sınıflandırma Kodları: I 10, I 18

A Research on Teachers' Attitudes towards Disability

Abstract

Disability that creates temporary or permanent sets in front of human life, forms via varying degrees of loss of physical, mental and social skills with any reason inborn or afterwards. The most basic set in front of disability is the attitudes created and experienced in the social dimension. Teaching is one of the significant professions in the formation of these attitudes. Indeed, teachers have an impact on attitudes consisting of an individual's childhood and maturity period and then carrying to work life. The research carrying out with 138 teachers tried to put forward teachers' personal attitudes with using “Attitudes towards Persons with Disabilities Inventory”. According to the results, marital status, educational level and having disabled person in the family were found significant impact on teachers' attitudes towards disability.

Keywords: Disabled, disability, attitude.

JEL Classification Codes: I 10, I 18

¹ Araş .Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, m.colak@deu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cemile.gurcay@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

Engellilik, fiziksel, zihinsel veya psikolojik işlev veya yapı farklılıklarından kaynaklanan ve söz konusu bireyin profesyonel hayata katılımını zorlaştıran bir durumdur (EC, 2002: 23). Engeller, kimi zaman doğuştan kimi zamanda sonradan -herhangi bir hastalık yada kaza sonucu olarak- bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerin çeşitli derecelerde azalması olarak oluşabilmektedir. Çok önemli bir oranda da süregelen (kronik) hastalık şeklinde sonuçlar oluşturmaktadır (Hahn, 1999: 3). Kişilerin çalışma kapasitelerinde ve yaşamsal fonksiyonlarında da engeller oluşturan engellilik durumu, yaşamsal aktiviteleri kısmi ya da tam olarak azaltmakta en önemlisi sosyal yaşamlarını engelsiz olarak sürdürmelerini zorlaştırmaktadır (Barnes ve Mercer, 2005: 528).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun en son yayınladığı rapora göre, Türkiye nüfusunun % 12.29'unu engellilerin oluşturduğu, engelli olanların % 41'inin okuma yazma bilmediği, % 14'ünün işgücüne katıldığı ve çalışan engellilerin de % 69'unun Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı olduğu görülmektedir (TÜİK, 2011: 2-17). Söz konusu sonuçlar, engellilerin bir sorunsal çıkmaz ile karşı karşıya olduğunun en açık ifadesidir. Engellilerin sorunlarıyla ilgili çözüm arayışları, onları bir bütünün parçası olarak kabul etmekten ziyade sistemin dışında tutmakta ve engellilerin içinde bulunduğu durumu olumlu yönde değiştirebilecek çözüm unsurlarını bünyesinde barındırmamaktadır (Barnes, 2000: 441-457). Genel olarak dünyanın her yerinde engelliler ve engellilik ile ilgili politikaların uygulanmasında, belirtilen sorunları aşmak adına birtakım çözümler getirilmiştir. Ancak gerçekte, bu çözümler sadece söylem düzeyinde kalmış ve çoğu zaman uygulamada karşılığını bulamamıştır (Ven vd., 2005: 319).

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

Bu noktada, sosyal alanda öncelikli olarak kişinin modelde ve modelden öğrenmesine dayalı olarak başlayan ve gelişen sosyalleşme sürecinde, model olarak kabul edilen kişi ya da kişilerin engeller ve engelli kişiler ile ilgili bakış açısı oluşturma, duyarlılık ve algılama ile ilgili değişimleri yaratmadaki önemleri ve öncelikleri yüksektir. Farklı uzmanlık alanlarındaki eğitimcilerle yaşanan eğitim sürecinin, kişisel bazda ortalama 15 yıl olduğu düşünüldüğünde engellilikle ilgili engelleri kaldırmada insanı model olarak şekillendiren eğitimcilerin ne kadar kilit bir rol oynadıkları yadsınamaz.

2. ENGELLİLİK KAVRAMI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun insan Hakları Evrensel Bildirisinin devamında yer alan 9 Aralık 1975 tarihli Engelli Hakları Bildirisi, engellilerin topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusunda olduğu kadar, toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini de saptamaktır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 maddeden oluşan 3447 numaralı bildirisi engelliği “normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, ortopedik veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamaması” olarak tanımlamıştır (UN, 1975: 88-89). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1983 yılında kabul ettiği, Engellilerin Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı hakkında 159 sayılı Sözleşme'nin birinci bölümünde engelliler için “diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” tanımını kullanmıştır (ILO, 1983).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanımda da, engellilik üçe ayrılmıştır. Bu ayrım, hastalık sonuçlarına göre yapılmış “tıbbi” tanımlardır. Buna göre (WHO, 2013: 3);

• **Noksanlık-Bozukluk (*Impairment*):** Psikolojik ve fiziksel yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği veya dengesizliği ifade eder. Bu noksanlık, hastalık değildir. Fonksiyonel sınırlamalar da noksanlığın bir boyutudur. Noksanlık, organ boyutundaki rahatsızlıkları kapsamakta olup, kalıcı, geçici kayıpları veya dengesizlikleri belirlemektedir.

• **Yetersizlik-Engellilik (*Disability*):** Sağlık alanında bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir iş yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi veya kısıtlanması durumunu ifade etmektedir. Bu durumun noksanlıktan farkı; noksanlık tek bir fonksiyonu ilgilendiren vücudun bir bölümü ile ilgilidir. Yetersizlik ise, günlük yaşamın temel unsurları olarak kabul edilen davranış ve faaliyetlerle ilgili olup, uygun bir davranış gösterememe durumudur (Örneğin, kendi kendine yemek yiyememe, yürüyememe gibi).

• **Maluliyet-Sakatlık (*Handicap*):** Bir noksanlık veya yetersizlik sonucunda belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunmasını önleyen ve sınırlayan, dezavantajlı durumu ifade eder. Sakatlık ve noksanlığın kişi üzerindeki kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel yönden etkilerini aksettirmektedir. WHO, konunun toplumsal boyutunu da ele alarak, sadece kişinin kendini engelli görmesini değil, toplumun onu nasıl kabul ettiğinin önemini de vurgulamıştır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre engel; bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, mahzur, müşkül, pürüz, mânia, handikap olarak tanımlanmaktadır. Engelli ise “vücudunda eksik veya kusuru olan” olarak açıklanmaktadır (tdk.gov.tr, 2014). Engelliler ile ilgili ulusal mevzuatta,

“doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu ortopedik, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi” olarak bahsedilmektedir (mevzuat.gov.tr, 2014). Türk Standartları Enstitüsü de engelliler ile ilgili hazırladığı standartlarda engelliliği; “özür, vücut fonksiyonlarının kullanımında fiziki kısıtlılık ve kayıp” olarak ele almaktadır. (TSE, 1991: 1).

3. ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARIN OLUŞUMU

Engelliliğe ilişkin tutumların oluşumu, çeşitli kaynaklarda farklı kriterler ön plana alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Engellilik kavramına ilişkin tanımlar, özellikle süresine, yetenek kaybına ve kaynağına göre ele alındığı görülmektedir. İnsanların engelliliklerinin çok çeşitli nedenleri vardır. Engelli insanların birçoğu engelli olarak doğmasına karşın bir bölümü de çeşitli sebeplerle sonradan engelli hale gelmişlerdir. Engellilik nedenleri, doğuştan var olan veya doğumdan sonra oluşan şekilde meydana gelse de, engelliler asıl engel toplumun bakış açısından doğmaktadır.

Kişinin yaşamsal motivasyonunu en üst düzeye çeken duygulardan biri “işe yarama duygusu” ve onun yarattığı sonuçlardır. Engelliliğin yeteneklerin çeşitli derecelerde azalması veya süregelen hastalık olarak devam ettiği durumlarda kişi tıbbi bir sorundan psikolojik bir sorunun başlangıcına geçmekte ve “işe yarama duygusu”na ilişkin isteklilikle ilişkin beklenti giderek yoğunlaşabilmektedir (Oliver, 1996: 35). Bu geçiş, sosyal alanda çözüm bulunması gereken bir değişimi ifade etmektedir. Nitekim engelliliğin sağlık boyutu, engeli ve engelliliği kişisel bir sorun olarak görüp çözümü bireysel olarak yapılandırmaktadır. Oysaki sosyal alanda farklı düzeylerde etkileşim içinde bulunan insanların oluşturduğu sosyal çevre, fiziksel yapı, inançlar, bakış açıları, duyarlılık ve anlama düzeyleri ile

algılama düzeyleri etkili olmakta ve çözümler her zaman istenilen düzey, zaman ve zeminde oluşamayabilmektedir (Abberley, 1987: 7). Dolayısıyla engelliliğin kamu sağlığı açısından bir problem olarak tanımlanması, uzun dönemli, kronik, düşünsel ve psikolojik engelliliğe sahip olan insan sayısının artması sağlık boyutunun sadece bir bölümüdür (Lutz, 2000: 1-2).

Sağlık boyutuyla ele alınan engellilik, büyük ölçüde ferdin yetersizliğine ve patolojisine dayalı olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tabirle, engelli bireylerin türlü engelleri, “yetersizlikleri olması” gerekçesiyle toplum içerisinde diğer bireylerden ayrı konumda değerlendirilmektedir. Ancak ne var ki; engellileri böylesine değerlendirmek, pek çok sorunun meydana gelmesine de yol açabilmektedir. Dolayısıyla birey, engelli olması sebebiyle aciz, yetersiz, biçare ve yığın olarak gösterilebilmektedir. Sosyal model olarak ifade edilen bu yeni vizyon, fertleri engelli kılan durumu, onların “yetersiz” olmadığını ileri sürmektedir. Burada engelli kılan başlıca etmen, toplumun kısıtlayıcı, dışlayıcı, ayrımcı, damgalayıcı ve dolayısıyla engelleyici tutumudur. Bu nedenle, bilinç düzeyinin artırılması, engellilere yönelik olumsuz tutumların değiştirilmesi ve engellilerin toplumla bütünleşmelerini sağlamaya yönelik çalışmaların yapılması önemli olmaktadır (Hughes, ve Paterson, 1997: 325-328).

Nitekim bu çalışmada, aileden sonraki en önemli ve kapsamlı sosyalleşme alanı olan okullarda, toplumun geleceği olan gençlerde engellilik ve engelliler ile ilgili bakış açısı, duyarlılık ve algılama yaratacak olan eğitimcilerin bireysel olarak engellilik konusundaki tutumlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Yaşamsal süreçte ebeveynlerden sonraki en önemli ve en uzun soluklu rol model öğretmenlerdir. Bu noktadaki etkileri ortalama 11 yıllık bir süreyi içeren birliktelikte gerçekleşmektedir. Literatürde bu etki esas alınarak yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır

(Aldridge ve Clayton, 1987; Siegel, 1992; Akçamete ve Kargın, 1994; Sucuoğlu vd., 1997; Kaner, 2000; Avramidis vd., 2000; Brownlee ve Carrington, 2000; Diken ve Sucuoğlu, 2001; Sargın, 2002; Sarı ve Bozgeyikli, 2002; Alghazo vd., 2003; Campbell vd., 2003; Parasuram, 2006; Dedrick vd., 2007).

4. ENGELLİLİĞE İLİŞKİN TUTUMLARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

4.1.1.Yöntem

Araştırma, nicel olarak tasarlanmış ve benzer denekler örnekleme yöntemi (survey) ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanların engelliliğe ilişkin tutumlarının tespit edilmesi amacıyla anket tekniği kullanılmıştır.

4.1.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırma, eğitim anlamında bireysel ve toplumsal sorumluluk taşıyan ve rol model oluşturan öğretmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, İzmir'in Buca İlçesi'nde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Ancak çalışanların tamamına ulaşılmasının güçlüğü nedeniyle tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma doğrultusunda toplam 250 anket dağıtılmış ve 138 kullanılabilir anket (%55) geri dönüşü sağlanmıştır.

4.1.3.Veritoplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik özellikler ve ikinci bölümde geçerliği ve güvenilirliği Kaner ve arkadaşları (1997) tarafından yapılan toplumun özürüllüğü nasıl anladığı ve değerlendirdiğini ortaya koymak için geliştirdikleri "Özürüllere Yönelik Tutum Ölçeği" yer almaktadır. Bu ölçek ile çalışmada öğretmenlerin engellilik tutumlarının belirlenmesi

amaçlanmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi ve 52 sorudan oluşmaktadır. Ölçek değerleri;

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Ne Katılıyorum Ne de katılmıyorum
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

şeklinde düzenlenmiştir. Engellilik tutum ölçeğine ilişkin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı değeri 0,70 değeri ile sosyal bilimler açısından yeterli düzeyde güvenilir çıkmıştır.

4.2.Araştırmanın Bulguları

4.2.1.Demografik Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	N	Yüzde(%)
Cinsiyet		
Kadın	72	52,2
Erkek	66	47,8
Yaş		
16-25	9	5,6
26-35	57	41,7
36-45	50	36,1
46-55	11	8,3
56 ve üstü	11	8,3
Medeni Durum		
Bekar	42	30,5
Evli	96	69,5
Eğitim Durumu		
Lisans	103	74,7
Yüksek Lisans	35	25,3

Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 52,2'si kadın ve % 47,8'i erkektir. Katılımcıların yaş göre dağılımı incelendiğinde % 5,6'sının 16-25, % 41,7'sinin 26-35, % 36,1'inin 36-45, % 8,3'ünün 46-55 ve aynı şekilde % 8,3'ünün 56 ve üstü bir yaş aralığındadır. Medeni durum açısından öğretmenlerin % 30,5'i bekar ve % 69,5'i evli ve eğitim durumu açısından % 74,7'si lisans ve %25,3'ü yüksek lisans mezunudur.

Tablo 2. Bilinen Engellilik Türlerine Göre Dağılım

Bilinen Engellilik Türleri	N	Yüzde (%)
Sağırılık	68	49
Hiç görmemek	65	47
Ağır işitmek	64	46
Otizm	59	42
Az görmek	59	42
Ortopedik bozukluk	57	41
Hiperaktivite	56	40
Öğrenme güçlüğü	55	39
Konuşma güçlüğü	53	38
Down sendromu (Mongolizm)	50	36
Üstün zeka	40	28

Engellilik türlerinin öğretmenler tarafından ne ölçüde bilindiğini tespit etmek amacıyla sorulan soruda, tekrar sayıları esas alınarak gerçekleştirilen değerlendirmede öğretmenlerin % 49'unun engellilik türü olarak sağırılığı bildiği, bunu hiç görmemek ile ağır işitmenin izlediği tespit edilmiştir. En az bilinen engellilik türü olarak "üstün zeka" belirtilmiş ve 40 tekrarla oranı sadece % 28' olarak oluşmuştur.

Tablo 3: Ailede Engelli Olup Olmamasına Göre Dağılım

Ailenizde ya da yakın akrabalarınız arasında engelli kişi/kişiler var mı?	N	Yüzde (%)
Evet	62	44,9
Hayır	76	55,1
Toplam	138	100,0

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

Katılımcıların % 44,9'unun ailesinde ya da yakın akrabaları arasında engelli kişilerin bulunduğunu, % 55,1'i ailesinde ya da yakın akrabaları arasında engelli kişilerin bulunmadığını ifade etmiştir.

Tablo 4. Aynı Evde Engelli Birey Olup Olmamasına Göre Dağılım

Engelli kişi/kişiler ile aynı evde mi yaşıyorsunuz?	N	Yüzde (%)
Evet	13	9,4
Hayır	125	90,6
Toplam	138	100,0

Engelli kişiler ile aynı evde yaşanıp yaşanmadığının öğrenilmesi açısından sorulan soruya % 9,4'ü birlikte yaşadığını, % 90,6'sı ayrı evde yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 5. Engelli Bireyin Ailenin Günlük Yaşamını Ne Kadar Etkilediğine Göre Dağılım

Ailenizde engelli kişinin bulunması ailenizin günlük yaşamını ne kadar etkiliyor?	N	Yüzde (%)
Çok Etkiliyor	4	30,7
Kısmen Etkiliyor	3	23,2
Hiç Etkilemiyor	6	46,1
Toplam	13	100,0

Ailesin engelli kişi bulunan öğretmenlerin %30,7'si bu durumun günlük yaşamını çok etkilediğini belirtirken %23,2'si kısmen etkilediğini ve % 46,1'i hiç etkilemediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Engelli Bireylerin Toplum Katılmalarının Önündeki Engellere Göre Dağılım

Sizce engellilerin topluma katılmalarının, toplumun aktif bir üyesi olmalarının önündeki en büyük engel nedir?	N	Yüzde (%)
Toplumun önyargıları	40	54
Engelli bireyin yetersiz oluşu	2	2,7
Uygun mesleki eğitim almamaları	7	9,4
Ulaşım ile ilgili engeller	7	9,4
Eğitim fırsatlarının yeterli olmaması	7	9,4
Bilgiye ulaşım	1	1,3
Yeterli destek olmaması	8	10,8
İş fırsatlarının yeterli olmaması	2	2,7

Öğretmenlerin % 54'ü engellilerin topluma katılmalarının, toplumun aktif bir üyesi olmalarının önündeki en büyük engeli toplumsal önyargılar olarak görmektedir. Bu noktada, toplumu bilgilendirme sorumluluğu olan öğretmenlerin oluşmuş olan önyargıyı azaltmak veya ortadan kaldırmak için yüklenmeleri gereken sorumluluk net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

4.2.2. İstatistikî Bulgular

Tablo 7. Engellilik Algısına Göre t- Testi

	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Engellilik Algısı	Kadın	72	3,3274	,30615	-,992	295	,322
	Erkek	66	3,3638	,31107	-,995	250,747	,321

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

Araştırmaya katılan öğretmenlerin engellilik algısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için gerçekleştirilen t-testi sonucunda kadın ve erkek öğretmenler için $p = 0,32 > 0,05$ olduğundan, cinsiyet engellilik algısı açısından anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Elde edilen bulgu, literatürdeki pek çok çalışma tarafından desteklenmektedir (Tervo vd., 2004; Nowicki ve Sandieson, 2002; Kaner, 2000; Graf vd., 2007).

Tablo 8. Medeni Duruma Göre t- Testi

	Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Engellilik Algısı	Bekar	42	3,3114	,32791	-13,808	581	,000
	Evli	96	3,7694	,45944	-13,893	536,158	,000

Medeni duruma göre engellilik algısı incelendiğinde $p = 0,00 < 0,05$ olduğundan, katılımcıların medeni durumu engellilik algısı açısından anlamlı farklılık oluşturmaktadır. Bu anlamda, evli öğretmenlerin bekar öğretmenlere göre engellilik algısı daha yüksektir. Literatürde yer alan çalışmalarda engellilik algısı açısından medeni durumun farklılık yarattığına ilişkin sonuçlar bulunurken (Chiu ve Chan, 2007; Dyson, 2005; Kaner, 2007) aksine sonuçlarda söz konusudur (Tervo vd., 2004).

Tablo 9. Eğitim Durumuna Göre t- Testi

	Eğitim Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Engellilik Algısı	Lisans	103	3,8617	,52316	3,818	295	,000
	Yüksek Lisans	35	4,1036	,54015	3,844	253,557	,000

Eğitim durumuna göre engellilik algısının nasıl oluştuğuna ilişkin t testi sonuçları, $p= 0,00 < 0,05$ olduğundan, katılımcılar arasında eğitim durumunun engellilik algısı açısından farklılaştığını göstermektedir. Araştırmada, yüksek lisans mezunu öğretmenlerin engellilik algısı lisans mezunu öğretmenlere göre daha yüksektir. Parasuram'ın öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada da benzer sonuca ulaşmıştır (Parasuram, 2006).

Tablo 10. Ailede Engelli Olup Olmamasına Göre t- Testi

	Ailede Engelli Olması	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	Sig. (2-tailed)
Engellilik Algısı	Evet	62	3,8153	,44520	3,818	295	,001
	Hayır	76	3,2112	,42912	3,844	253,557	,001

Aile içinde engelli olup olmamasına ilişkin t testi sonuçları ise, $p= 0,01 < 0,05$ olduğundan, anlamlı farklılık ortaya koymaktadır. Bu farklılık,

ailesinde engelli birey bulunanların engellilik algısının daha yüksek olduğu yönündedir. Pek çok çalışma engellilerle yakın ilişki içinde olmanın onlara yönelik tutumları olumlu olarak etkilediğini göstermektedir (Avramidis vd., 2000; Cameron ve Rutland, 2006; Marom vd., 2007; Meyer vd., 2001; Parasuram, 2006).

5. SONUÇ

Engellilik günümüz toplumlarında göz ardı edilemeyecek belirginlikte ve çok boyutlu bir olgudur. Bu olguya sağlık yaklaşımı ile bakıldığında, engelliliğin adeta bir sorun olarak görülmesi ve dolayısıyla hak ettiği değer toplumun önyargıları arasında belirlenmesi doğal bir sonuç olarak belirginleşmektedir. Söz konusu durum, engellilerin toplumun bir parçası olduğu gerçeğini ortadan kaldırmakta ve engellileri toplumsal dışlanma ile güçsüz kılmaktadır. Ancak bugün gelinen noktada, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonu ile bu bakış açısı değişmektedir.

Sosyal devletin temel görevlerinden biri, toplumu oluşturan bireylere engelli-sağlıklı ayrımı yapmadan eşit hakları tanınmasıdır. Engelli bireylere yönelik toplumsal sorumluluğun gereği ise, gerekli önemin verilerek, engellilerin toplumda fonksiyonel bir bütünlük içerisinde yaşamlarını sağlamaktır. Bu bağlamda, toplumun her kesiminin üzerine düşen görevi yapması gerekmektedir. Burada en önemli görev ise, toplumun geleceği olan gençlerde engellilik ve engelliler ile ilgili bakış açısı, duyarlılık ve algılama yaratacak olan eğitimcileri olan öğretmenlere düşmektedir. Nitekim, bireye belirli bir benlik ve bir kişilik kazandıran, sosyalleşme süreci açısından aileden sonraki en etkili sosyalleşme aracı olan okullardaki öğretmenler, anne ve babadan sonraki en önemli rol modelidir.

Çocuklar ile gençlerin ve dolayısıyla toplumsal geleceğin şekillenmesinde bu denli ağırlıklı bir role sahip öğretmenlerin engelli ve engellilik tutumlarını ortaya koymak için hazırlanan çalışmada bulgular,

öğretmenlerin engelli ve engellilik tutumlarının beklenen/olması gereken düzeyin altında olduğunu göstermektedir. Nitekim, engellilerin topluma katılmaları açısından toplumun önyargılarının en büyük engel olarak gören öğretmenlerin, bu önyargıyı kırmak için kendilerine düşen görevleri yapmamaları oldukça düşündürücüdür. Öğretmenler arasında engellilik türlerin bilinme oranının düşük olması, ancak ailede bir engellinin olması durumunda empati kurulabilmesi ve engelli bireylerin günlük yaşamı olumsuz yönde etkilediğinin düşünülmesi de bunun göstergesidir. Sonuç olarak, toplumu pozitif yönde değiştirecek ve geliştirecek olan öğretmenlerin engellilik konusunda detaylı bir eğitim almalarının, okullarda bu konularda uzman kişilerin istihdam edilmesinin ve öğrencilere yönelik düzenli olarak engellilik ile ilgili bilgi paylaşımlarının gerçekleştirilmesinin engelliliğe ilişkin tutumları pozitif yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ABBERLEY, P. (1987), “The Concept of Oppression and the Development of a Social Theory of Disability”, *Disability, Handicap and Society* 2:5–20.

AKÇAMETE, G. ve KARGIN, T. (1994), “Hizmetiçi Eğitim Programının Öğretmenlerin İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlarına Etkisi”, *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19.

ALDRIDGE, J.T. ve CLAYTON, G.A. (1987), *Elementary Teachers’ Cognitive and Effective Perceptions of Exceptional Children*, *Psychological Reports*, 61, 91-94.

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

ALGHAZO, E. M., DODEEN, H. ve ALGARYOUTI, I. A. (2003), Attitudes of Pre-Service Teachers towards Persons with Disabilities: Predictions for the Success of Inclusion, *College Student Journal*, 37 (4), 515-523.

AVRAMIDIS, E., BAYLISS, P. ve BURDEN, R. (2000), “A Survey into Mainstream Teachers’ Attitudes Towards the Inclusion of Children with Special Educational Needs in the Ordinary School in One Local Education Authority”, *Educational Psychology*, 20 (2), 191-211.

BARNES, C. (2000), “A Working Social Model? Disability, Work And Disability Politics in the 21st Century”, *Critical Social Policy* 20(4): 441–57.

BARNES, C., ve MERCER, G. (2005), “Disability, Work And Welfare: Challenging The Social Exclusion Of Disabled Persons”, *Work, Employment & Society*, 19 (3), 527-545.

BROWNLEE, J. ve CARRINGTON, S. (2000), “Opportunities for Authentic Experience and Reflection: A Teaching Programme Design to Change Attitudes towards Disability for Pre-Service Teachers”, *Support for Learning*, 15 (3), 99-105.

CAMERON, L. ve RUTLAND, A. (2006), “Extended Contact Through Story Reading in School: Reducing Students’ Prejudice toward the Disabled”, *Journal of Social Issues*, 62 (3), 469-488.

CAMPBELL, J., GILMORE, L. ve CUSKELLY, M. (2003), “Changing Student Teachers’ Attitudes towards Disability and Inclusion”, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28 (4), 369-379.

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt:29, Sayı:1, Yıl:2014, ss. 191-211

CHIU, M.Y.L., ve CHAN, K.K.L. (2007), "Community Attitudes towards Discriminatory Practice Against Persons with Severe Mental Illness in Hong Kong", *International Journal Of Social Psychiatry*, 53 (2), 159-174.

DEDRICK, R. F., MARFO, K., ve HARRIS, D. M. (2007), "Experimental Analysis of Question Wording in an Instrument Measuring Teachers' Attitudes toward Inclusive Education. *Educational and Psychological Measurement*, 67 (1), 116-131.

ĐIKEN, İ. ve SUCUOĞLU, B. (2001), "Attitudes of Turkish Elementary School Teachers toward Mainstreaming of Children with Mental Retardation. CEC Annual Convention and Expo. April 18-21 2001 Kansas, USA

DYSON, L.L. (2005), Kindergarten Children's Understanding of and Attitudes toward Persons with Disabilities, *Topics in Early Childhood Special Education*, 25 (2), 95-105.

Engelliler Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5378, 07.07.2005/25878 sayılı R.G, www.mevzuat.gov.tr, 2014.

EUROPEAN COMMISSION (2002), *Definitions of Disability In Europe: A Comparative Analysis*.

GRAF, N. M., BLANKENSHIP, C. J., SANCHEZ, G. ve CARLSON, R. (2007), Living on the Line: Mexican And Mexican American Attitudes toward Disability, *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 50 (3), 153-165.

HAHN, H. (1999), "The Political Implications of Disability Definitions and Data", In R. P. Marinelli Ve A. E. Dell Orto (Eds.), *The Psychological and Social impact of Disability*, New York: Springer Publishing Company.

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

HUGHES, B. ve PATERSON, K. (1997), “The Social Model of Disability and the Disappearing Body: Towards a Sociology of Impairment”, *Disability and Society*,12, 325–40.

INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (ILO), (1983), *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention*, No. 159 Geneva, 69th ILC session.

KANER, S., ÖĞÜLMÜŞ, S., BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. ve DÖKMEN, Z. (1997), “Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Temel Araştırması”, T.C. Başbakanlık Özürllü İdaresi Başkanlığı, Ankara.

KANER, S. (2000), “Özel Eğitime Giriş Dersinin, Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engellilere Yönelik Tutumlarına Etkisi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 32-43.

KANER, S., ŞEKERCİOĞLU, G. ve YELLİCE, B. (2007), *Öğretmenlerin ve Ana-Babaların Öz-Yetkinlik İnançları, Tükenmişlik Algıları ve Çocukların Problem Davranışları*, Ankara, Proje No: 2006 09 04 009.

LUTZ, B.J., (2000), *Understanding the Influence of Disability on Quality of Life: A Comparison on the Perspectives of Consumers with the Models in the Literature*, Doctorate Thesis, University of Wisconsin-Madison.

MAROM, M., COHEN. D. ve NAON, D. (2007), “Changing Disability-Related Attitudes And Self-Efficacy of Israeli Children via the Partners to Inclusion Programme, *International Journal of Disability, Development and Education*, 54 (1), 113-127.

MEYER, L., GOUVIER, W. D., DUKE, M. ve ADVOKAT, C. (2001). *Influence of Social Context on Reported Attitudes of Nondisabled Students*

towards Student with Disabilities. Rehabilitation Counselling Bulletin, 45 (1), 50-52.

NOWICKI, E. A. ve SANDIESON, R. (2002), "A Meta-Analysis of School-Age Children's Attitudes towards Persons with Physical and Intellectual Disabilities", International Journal Of Disability, Development And Education, 49 (3), 243-265.

OLIVER, M. (1996), Understanding Disability: From Theory to Practice, Macmillan Basingstoke, UK.

PARASURAM, K. (2006), "Variables that Effect Teachers' Attitudes toward Disability and Inclusive Education in Mumbai, India", Disability And Society, 21 (3), 232-242.

SIEGEL, J. (1992), "Teachers' Attitude toward Their Integrated Learning Handicapped Students: Relationship to Teacher Perceptions of Students' Behaviour. ED 359718.

SARGIN, N. (2002), "Anasımında Bulunan Zihinsel Engelli Çocuklara Yönelik Öğretmen Tutumlarına İlişkin Bir Çalışma", XI. Ulusal Eğitim Kongresi Bildirileri, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.

SARI, H., ve BOZGEYİKLİ, H. (2002), "Öğretmen Adaylarının Özel Eğitime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Bir Araştırma", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 193, 183-203.

SUCUOĞLU, B., ATAY, M. ve ÇİFÇİ, İ. (1997), "Zihinsel Engelli Öğrencilere Yönelik Öğretmen Tutumları Üzerine Bir Ölçek Çalışması", 7. Özel Eğitim Günleri, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Karatepe Yayınları, Ankara, 39-46.

M. ÇOLAK – C.ÇETİN

TERVO, R. C., PALMER, G. ve REDINIUS, P. (2004), “Health Professional Student Attitudes towards Persons with Disability”, *Clinical Rehabilitation*, 18, 908-915.

TÜRK DİL KURUMU (TDK), www.tdk.gov.tr, 2014.

TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜ (TSE), Türk Standartları, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, Ankara, 1991.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK), (2011), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010, Yayın No: 3636, Ankara.

UNITED NATIONS (UN), (1975), Declaration on the Rights of Disabled Persons (U.N. General Assembly - 30th Session), pp 88-89.

VEN, L., POST, M., WITTE, L. ve HEUVEL, W. (2005), “It Takes Two to Tango: The Integration of Persons with Disabilities into Society”, *Disability and Society*, 20 (3), 311-329.

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), (2013), Disability Report, World Health Organization, Geneva.